

FORDÍTÁSTUDOMÁNY AZ EZREDFORDULÓN

KLAUDY KINGA

Miskolci Egyetem, Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék

1. Bevezetés

Jubileumi előadásomat két kérdéssel kezdem. Az első kérdés, amellyel tíz év óta minden szeptemberben bevezetem a Miskolci Egyetem hallgatóinak tartott fordításelméleti előadásaimat, a következő: Mi az oka annak, hogy az emberiség kétezer éve fogalmaz meg elméleti gondolatokat a fordításról, mégis csak a XX. század második felétől beszélünk fordítástudományról (*science of translation, Übersetzungswissenschaft, science de la traduction, nauka o perevogye*). Amivel egyúttal azt is állítjuk, hogy mindazok az elméleti gondolatok, amelyeket Szent Jeromos, Cicero, Luther, Goethe, Arany János, Brassai Sámuel, Kosztolányi Dezső fogalmazott meg a fordításról nem tekinthetők a mai értelemben vett fordítástudomány előzményének, és hogy a XX. század második felében olyan gyökeres változások mentek végbe a fordítói tevékenységben és annak elméleti feldolgozásában, hogy joggal beszélhetünk egy új tudomány keletkezéséről. A második kérdés, amelyet Viktor Rozencvejg, a nyelvészeti fordítástudomány egyik megalapítója tett fel negyven évvel ezelőtt, a következő: „Van-e olyan kutatási tárgy, amely minden fordításban jelen van, és lehet-e azt a nyelvészet eszközeivel tanulmányozni?” (1964:21). Ha igen, akkor a nyelvészeti fordításelméletnek van létjogosultsága.

Érdekes módon a XX. század hatvanas éveiben a világ legkülönbözőbb tájain és egymástól szinte teljesen függetlenül egyre több kutató adott igenlő választ erre a kérdésre. Szinte egy időben születtek meg az első fordításelméleti művek: az angol John Catfordé 1965-ben, a francia Georges Mouniné 1963-ban, az amerikai Eugene Nidaé 1964-ben, az orosz Revzin–Rozencvejg szerzőpárosé 1964-ben. És ezzel elindult egy új tudományág fejlődése, amely azóta folyamatosnak mondható.

Előadásom első részében röviden jellemezem a nyelvészeti fordítástudomány fejlődésének korszakait, a második részben az előadás címének megfelelően az ezredforduló jellegzetességeiről fogok beszélni, a

harmadik részben pedig a magyar fordítástudomány helyzetét fogom jellemezni, kitérve a miskolci vonatkozásokra is.

2. A nyelvészeti fordítástudomány korszakai

2. 1. *Első korszak: az önálló tudománnyá válás korszaka*

A fordítástudomány első korszakát (századunk 50-60-as évei) az irodalmi megközelítéstől való elszakadás és a nyelvészet megjelenése jellemzi.

Az okok a műfordítás és a szakfordítás arányának gyökeres megváltozásában, a szakfordítás mennyiségének hatalmas méretű megnövekedésében keresendők. Az a tény ugyanis, hogy a fordítói tevékenység elválik a művészi szövegektől, s a fordítók politikai beszédeket, nemzetközi szerződéseket, bírósági jegyzőkönyveket, üzleti leveleket, recepteket, árjegyzékeket stb. fordítanak, egyben a fordítástudománynak az irodalomtudománytól való elválását is jelentette, hiszen a végtelen sok szövegfajta (gépleírás, reklámszöveg, használati utasítás stb.) fordítási törvényszerűségei az irodalomtudomány terminológiai és fogalmi apparátusával már nem írhatók le. A fordítói tapasztalatok általánosítására pedig azért volt szükség, mert a szakfordítások iránti igény megnövekedése azt is megkövetelte, hogy a fordítás intézményes keretek között elsajátítható szakmává váljon. Világszerte létrejöttek a fordító- és tolmácsképző intézmények. Mivel az oktatási intézményekben meghatározott idő alatt kell eredményt elérni, nem lehet a gyakorlati tapasztalatok lassú felhalmozódására számítani, vagyis a fordítást nem lehet csak a tevékenység gyakorlása révén megtanítani – valamiféle elméleti oktatásra is szükség volt. Az elméleti oktatás igényei pedig szükségképpen megkövetelik a fordítók évszázados gyakorlati tapasztalatainak valamilyen szintű általánosítását, bizonyos objektív törvényszerűségek megállapítását.

Az elméleti oktatás, a tananyagkészítés igényei azt is megkövetelik, hogy a szakma művelői kidolgozzanak egy általánosan elfogadott terminuskészletet és fogalmi apparátust, azaz olyan szakkifejezéseket használjanak, amelyek ugyanazt jelentik mindenki számára.

A fenti okok – a szakfordítások iránti igény megnövekedése, a fordítóképzés megindulása, a fordítói tapasztalatok leírása és elméleti általánosítása iránti igény – együttesen vezettek ahhoz, hogy a fordítás vizsgálata kikerült az irodalomtudomány kizárólagos hatásköréből. A nyelvtudomány a maga friss szempontjaival, a fordítások vizsgálatában eddig

még nem alkalmazott kutatási módszereivel, az irodalomtudományénál nagyobb egzaktsgot ígérő terminológiai apparátusával szinte forradalmasította a fordításról való gondolkodást, és véleményünk szerint csak ettől kezdve beszélhetünk fordítástudományról, fordításelméletről.

Mint a bevezetőben említettem, a 60-as években egymástól függetlenül jönnek létre az első nyelvészeti fordításelméleti művek (Mounin 1963, Nida 1964, Revzin és Rozencvejg 1964, Catford 1965), és ha hozzáveszünk még három abszolút előzménynek számító és az 50-es években megjelent művet is (Fjodorov 1953, Vinay és Darbelnet 1958, Brower 1959) akkor előttünk állnak a fordítástudomány első korszakának máig is érvényes klasszikusai.

2.2. Második korszak: az interdiszciplináris tudománnyá válás korszaka

Az új, nyelvészeti megközelítés egyik legfontosabb jellemvonása kezdettől fogva a sokrétűség volt. A nyelvészeti fordítástudomány nemcsak a művészi szövegek fordításának vizsgálatát tekinti feladatának, hanem bármely szöveget a használati utasítástól a szerződéseken keresztül a születési bizonyítványig, nemcsak a műfordítók tevékenységét tekinti méltó kutatási feladatnak, hanem a szakfordítók, tolmácsok mindennapi rutinfeladatait is.

Mint az James Holmes 1972-ben leírta, ezt az új tudományt – melynek elnevezésére ő használta először a *Translation Studies* elnevezést – egyaránt érdekli a fordítás eredménye, folyamata és funkciója. A fordításkutatók tehát nemcsak a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg egybevetésével foglalkoznak, hanem azt is vizsgálják, mi megy végbe a fordító fejében fordítás közben, mi a fordítás funkciója a forrásnyelvi és a célnyelvi társadalomban. Vagyis érdeklődésük kiterjed a fordítás folyamatában szerepet játszó összes nyelvi és nem-nyelvi tényezőre.

Ami a nyelvi tényezőket illeti, természetesen érdekes a fordítástudomány számára a fordítás folyamatában találkozók két nyelv rendszere és nyelvhasználata – itt érintkezik a kontrasztív nyelvészettel; de még érdekesebb a forrásnyelvi és célnyelvi stilisztikai, retorikai, szövegépítési sajátosságok egybevetése – itt érintkezik a fordítástudomány a szövegnyelvészettel.

Ami a nyelven kívüli tényezőket illeti, a fordítástudomány kutatási tárgyának tekinti a fordítási szituáció összes szereplőjét: a forrásnyelvi adót, a célnyelvi vevőt, és a fordítót, aki kettős szerepben lép fel forrásnyelvi vevő és célnyelvi adó egyazon személyben – itt érintkezik a fordítástudomány a

pszicholingvisztikával; s végül kutatja azt a földrajzi, történelmi, kulturális, társadalmi kontextust, amelyben a fordítási esemény lezajlik – itt érintkezik a fordítástudomány a szociolingvisztikával.

A fordítástudomány második korszakát azért nevezzük interdiszciplináris korszaknak, mert a XX. század 70-80-as éveiben az önállósult fordítástudomány magába fogadja az említett határtudományok eredményeit, átveszi kutatási módszereit. A 70-80-as évek klasszikus művei egy-egy határtudomány inkorporálásának példái: a szövenyelvészeté Reiss 1979, Hatim és Mason 1990, a pszicholingvisztikaé Krings 1986, Bell 1992, a szociolingvisztikaé Svejcer 1988 (a fordítástudomány interdiszciplináris jellegéről ld. Snell- Hornby 1988).

Ekkor kapcsolódik a nemzetközi fordítástudományhoz a műfordítások kutatásának az az irányzata, amely az irodalmi művek fordítását nem a forrásnyelvi művel való egybevetés, hanem a célnyelvi irodalom rendszeréncik egészébe való beilleszkedés szempontjából vizsgálja (Toury 1980).

2.3. Harmadik korszak: az európai integráció tudománya

A harmadik korszakot – a 90-es éveket és az ezredfordulót – természetesen még nem tudjuk kellő perspektívából szemlélni. Ami a legszembeűnőbb, hogy az összeurópai társadalmi-gazdasági feladatok, azaz a különböző világszervezetek és európai szervezetek, pl. Európai Unió, Európa Tanács valamint a multinacionális vállalatok fordítási igényeinek megnövekedése új feladatok elé állította a fordítókat és tolmácsokat és ezzel együtt természetesen a fordítás és tolmácsolás kutatását is (Lambert 1996).

Ha a fordítástudomány keletkezését a XX. század 50-es éveiben a fordítások iránti társadalmi igény megnövekedésével magyaráztuk, akkor elmondhatjuk, hogy ez az igény a XX század 90-es éveiben és az ezredfordulón még tovább növekedett, ami messzemenő következményekkel járhat a fordítástudomány fejlődésére nézve. Az Európai Unió soknyelvű intézményrendszerének működtetése, ennek a működésnek a jelenleg 11, de hamarosan 20 nyelvű dokumentálása olyan óriási méretű fordítási tevékenységet igényel, hogy megkockáztathatjuk azt a kijelentést: a fordítástudománynak reális esélye van arra, hogy az európai integráció egyik fontos tudománya legyen.

3. Fordítástudomány az ezredfordulón

Időzzünk el kissé részletesebben a harmadik korszaknál. Az ezredforduló jellegzetességeit három pontban foglalhatjuk össze: új társadalmi feladatok megjelenése, új nyelvi technológiák megjelenése, új kutatási irányok megjelenése.

3.1. Új társadalmi feladatok

Az Európai Unió minden nyelve hivatalos nyelv és munkanyelv, ami azt jelenti, hogy az uniós polgárok anyanyelvükön fordulhatnak az Unióhoz, és anyanyelvükön kapnak választ. Az uniós közlöny, az *Official Journal* (Hivatalos Lap), amely az uniós joganyagot közzéteszi, minden nyelven megjelenik. Minden általános érvényű dokumentumot az összes hivatalos nyelven meg kell szövegezni. Itt nagyon fontos a „megszövegezni” szó (*drafting*). Nem arról van szó tehát, hogy a joganyagot minden nyelvre le kell fordítani. Ha fordításról lenne szó, akkor ugyanis lenne egy eredeti vagy autentikus változat, amelyhez a többi viszonyítani lehetne, és amely vitás kérdésekben mérvadó lenne, ez pedig ellene mondana az Unió Nyelvi Chartájának.

A párhuzamos szövegezés elvét a 2004-es bővítés esetében természetesen már nem lehet megvalósítani, hiszen az újonnan csatlakozó országok nem a kezdetektől vesznek részt az uniós jogalkotásban. Az elsődleges és másodlagos joganyagot tehát le kell ill. részben már le kellett fordítani a csatlakozó országok nyelvére, azaz kilenc új nyelvre. Ez a hatalmas méretű fordítói munka nemcsak megoldandó gyakorlati feladat, hanem rengeteg elméleti kérdést is felvet.

A minden tagállamban közvetlenül alkalmazható jogszabályok által megkövetelt terminológiai egységesítés felfogható úgy, mint egy európai méretű kísérlet a Sapir–Whorf hipotézis, azaz a nyelvi relativitás elméletének igazolására vagy elvetésére. Éppúgy a kognitív nyelvészet alaptételére, mely szerint minden nyelv másképp tagolja, másképp osztja fel a valóságot: a napszakokat, a rokonsági fokozatokat, a test részeit, a térszíni formákat stb.

A legnagyobb gondban vagyunk például például a „pet animals”-ra vonatkozó vámszabályok fordításakor, mivel a meglévő magyar szavak közül sem a “háziállat”, sem a “díszállat” nem alkalmas arra, hogy megnevezze az állatoknak azt a halmazát, amit az angol *pet* jelöl (az aranyhőrcsögtől, a kutyán és a macskán át, a papagájig). Érdekes, hogy a többi nyelvben is

azelőtt nem létező (a szótárakban sem található) mesterséges és mesterkéltné, hivatalias hangzású (azaz köznapilag nem használt) kifejezést kellett alkotni rá – dán: *selskabsdyr*, német: *Heimtiere* (és nem *Haustier*), spanyol: *animales de compañía*, francia: *animaux familiers* (az *animal domestique* helyett), olasz: *animali familiari*, holland: *huisdieren*, portugál: *animais de estimação* – mely szavak egyértelműen az uniós nyelvhasználat hatására jöttek létre, és mellesleg együttesen arról is árulkodnak, hogy a rendelet megszövegezői minden bizonnyal angolul gondolkodtak.

A mostani tizenegy majd a 2004-es bővítés után húsz nyelv párhuzamos működtetése olyan új társadalmi feladat, amely beláthatatlan következményekkel jár a fordítástudomány fejlődésére nézve.

3.2 Új nyelvi technológiák

Az Európai Bizottság Fordítószolgálat 2001-ben 1 millió 268 ezer oldalt fordított le. Ez az óriási fordításmennyiség a fordítók munkáját segítő nyelvi technológiák állandó fejlesztését igényli (Austermühl 2001).

Ilyenkor természetesen mindenkinek az évtizedek óta folyó, hol megtorpanó, hol újra nekilendülő gépi fordítási kísérletek jutnak eszébe. Az uniós fordítási igény valóban megteremtette a maga gépi fordítási rendszerét, a Systrant, amely óránként 2000 oldal nyersfordítására alkalmas, egyelőre nem minden nyelvpárban csak az alábbiakban: angol → német, francia, görög, holland, olasz, portugál, spanyol, francia → német, angol, holland, olasz, spanyol, német → angol, francia, spanyol → angol, francia, görög → francia.

Ezek a fordítások természetesen formailag és tartalmilag is csak hozzávetőleges pontosságúak, ezért csak a gyors, belső tájékoztatást szolgálják, és bármi más felhasználásra alkalmatlanok.

A nyelvi technológiák fejlesztésének fő iránya ezért nem is a gépi fordítási rendszerek tökéletesítése, hanem az emberi fordító munkájának egyes fázisait elősegítő nyelvi technológiák fejlesztése. A számítógépek memóriájának szinte korlátlan bővíthetősége óriási adatbankok létrehozását teszi lehetővé.

Az EURODICAUTOM (Europe dictionnaire automatique) adatbank kb. 6,5 millió kifejezéssel és definícióval valamint 300 000 rövidítéssel a világ legnagyobb terminológiai adatbankja, amelyet az Unió szervei folyamatosan bővítnek és frissítenek. A kifejezéseket a 11 hivatalos nyelven és latinul lehet megtalálni. A CELEX az érvényes uniós jog terjedelmes

gyűjteménye, amely mindegyik hivatalos nyelven elérhető. A SdTVista a leggyakrabban használt adatbank, egy elektronikus archívum, ami a Fordító Szolgálat által lefordított összes dokumentumot tartalmazza.

A korlátlan memória-kapacitás szinte magától kínálta a lehetőséget a párhuzamos szövegek tárolására. Miért kellene újra lefordítani mindent, ha a már létező fordításokat tárolni tudjuk gépünk memóriájában? A TRANSLATOR'S WORKBENCH (TWB) – kereskedelmi forgalomban árusított program, amelynek segítségével “fordítói memória” építhető forrásnyelvi és célnyelvi mondatokból; ha egy mondatot egyszer már lefordított a fordító, az előhívható a memóriából és beépíthető az új szövegbe. Ugyancsak szövegeket tárol az EURAMIS II – a Fordítószolgálat közös memóriája, melynek segítségével előszerkeszthetők, és a TWB számára kezelhetővé tehetők a lefordítandó szövegek.

3.3. Új kutatási irányok

Az elektronikusan tárolt és gépileg lekérdezhető párhuzamos szövegek természetesen nemcsak a fordítók napi munkájának megkönnyítésére használhatók, hanem rendkívüli lehetőségeket jelentenek a fordítástudományi kutatások számára. A korpusznyelvészet és a fordítástudomány kapcsolatáról a 90-es években kezdett el írni Mona Baker (1995), a 90-es évek második felében az ő tanítványai kezdték el építeni a fordításkutatásban felhasználható párhuzamos és összehasonlítható korpuszokat, és az ezredfordulóra a korpuszokra épülő kutatás a fordítástudomány egyik legmarkánsabb irányzata lett (Zanettin 2003).

A fordítás eredményeképp kapott szövegek gépi elemzése új lendületet adott a fordítási univerzálék kutatásának. A fordítási univerzálék kérdése a célnyelvi megközelítés előtérbe kerülésével párhuzamosan vált központi témává a fordítástudományban. Ha ugyanis a célnyelvi szöveget nem a forrásnyelvi szöveg másodrangú (netán rontott) változatának fogjuk fel, hanem saját jogán is méltó kutatási tárgynak tartjuk, akkor azonnal felmerül a kérdés, vannak-e a fordítás eredményeképpen keletkezett szövegeknek olyan általános (univerzális) sajátosságai, amelyek megkülönböztetik őket az eredeti, nem fordítás eredményeképpen született szövegektől?

A fordított szöveg természetéről eddig is születtek intuitív megállapítások pl: „a fordítás mindig hosszabb, mint az eredeti”, „a fordítók

szeretnek egyszerűsíteni”, „a fordítók jobban ragaszkodnak a célnyelvi normához, mint az anyanyelvi beszélők”. A korpuszalapú fordításkutatás a tényleges fordítói nyelvhasználat tényeit tükröző nagymennyiségű adat alapján tudja igazolni vagy elvetni ezeket a megállapításokat (Olohan 2001).

A fordítástudomány kezdettől fogva magába foglalta a szóbeli nyelvi közvetítés, azaz a tolmácsolás kutatását is. A kilencvenes évektől kezdve azonban a tolmácsolással kapcsolatos kutatások egyre inkább önállósulni látszanak és a „translation studies” mellett megjelent az „interpreting studies”, mint önálló kutatási terület. Daniel Gile volt az, aki már a 80-as években szorgalmazta, hogy a tolmácsolás folyamatával kapcsolatos elméleti eszmefuttatások helyett empirikus vizsgálatokat kell végezni olyan témákról mind például, hogyan működik a tolmács memóriája, hogyan jegyzetelnek a konsekutív tolmácsok, mennyi az időeltolódás a szónok és a szinkrontolmács beszéde között, hogyan hat a szónok beszédtempójának gyorsasága a tolmácsolás minőségére stb. Azt mondhatjuk, Gile munkájának mostanra ért be a gyümölcse: a közelmúltban több tanulmánygyűjtemény és monográfia jelent meg a szóbeli nyelvi közvetítésről (Gile 1995, Jones 1998, 2003) a tolmácsolás kutatásának eredményeit két önálló folyóirat teszi közzé rendszeresen a *The Interpreter's Newsletter* és az *Interpreting*, és önálló tolmácsoláskutatási doktori program indult Genfben Barbara Moser-Mercer vezetésével.

A 90-es években lendült fel a médiafordítás kutatása. Ez az összefoglaló terminus sokféle fordítástípus kutatását foglalja magába: filmszinkronizálás, feliratozás, reklámok, újsághirdetések, médiaesemények fordítása. A médiafordítás mint kutatási téma szoros kapcsolatban van az interkulturális kommunikáció terén folyó kutatásokkal, hiszen a TV-reklámok, újsághirdetések, médiaesemények fordítása sűrítetten tartalmazza az interkulturális különbségekből fakadó problémákat. Az interkulturális különbségek áthidalására végzett fordítói műveletek különösen jól kutathatók a színpadi művek fordításában, amit a konferenciarendezők és a tanulmánykötetek összeállítói újabban nem a műfordítás, hanem a médiafordítás címszó alá szoktak besorolni, hangsúlyozva, hogy ebben az esetben nem az eredeti forrásnyelvi szövegnek való megfelelés áll az elemzés középpontjában, hanem a célnyelvi közönség igényeinek megfelelő adaptáció (Aaltonen 2000, Upton 2000).

A fordítás növekvő társadalmi jelentősége nemcsak a fordítást támogató nyelvi technológiák fejlődését idézte elő, hanem újra előtérbe hozta,

és új megvilágításba helyezte a nyelvpolitika és a fordításpolitika összefüggését. Az Európai Unió nyelvpolitikája egyben fordításpolitika is. Már eddig is minden bővítéskor felmerült, hogy mennyivel ésszerűbb és olcsóbb lenne két-három hivatalos nyelv kiválasztása: most a 2004-es bővítéskor, amikor tíz új nyelvvel bővül a hivatalos és munkanyelvek és száma újra fellángolnak a nyelvi jogok körüli viták (Wagner et al 2002). Érdekes új fejlemény a fordítástudomány eredményeinek bevonása a kétnyelvűség, a kisebbségi nyelvhasználat és a nyelvi túlélés kérdéseinek vizsgálatába, hiszen korábban ezek a területek nem tartoztak a fordítástudomány érdeklődési körébe (Freeland et al 2003).

4. A magyar fordítástudomány helyzete

A magyarországi nyelvészeti fordítástudomány kialakulása meglehetősen késve indult, és fejlődése sem volt gyorsnak mondható. (Itt most szándékosan nem beszélek a műfordításról, a műfordítók műhelytanulmányairól [Bart-Rákos 1980] és a műfordítások elemzéséről szóló irodalomtudományi munkákról [Kabdebó 1998]). A lemaradásnak nyilvánvalóan több oka van, itt csak kettőt említünk. Az egyik ugyanaz, mint a többi tudományágban – a magyar kutatóknak sokáig nem volt lehetőségük bekapcsolódni a nemzetközi tudományos élet vérkeringésébe. A másik ok a kutatásokat irányító, koordináló és finanszírozó központ hiánya. Mindazonáltal 1973-ban az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Központjának megalakulásával, valamint 1974-től az ún. ágazati szakfordítóképzés megindulásával (KLTE, DATE, ME, GATE, ELTE TTK stb.) elkezdődtek a fordítással kapcsolatos nyelvészeti kutatások. Ezek kezdetben elsősorban praktikus célokat követtek, és az egyes nyelvek fordítói szempontú egybevetésén alapuló fordítástechnikai, többnyire szakfordítás-technikai tankönyvek írásában nyilvánultak meg.

A különböző főiskolákon és egyetemeken elszigetelten dolgozó kutatók összefogására alakult meg 1983-ban az MTA Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottságának Fordításelméleti Szekciója (1991-től Munkabizottsága), amely hét országos konferenciát rendezett (a konferenciák anyagát ld. *Fordításelméleti Füzetek* I-VI), koordinálta az országban folyó kutatómunkát, és igyekezett kapcsolatot tartani a nemzetközi tudományos élettel. Az elméleti munka megindulását jelezte, hogy 1980-tól kezdve folyamatosan születtek kandidátusi disszertációk fordításelméleti témákból (Klaudy Kinga 1981, Pongrácz Judit 1983, Dániel Ágnes 1984, Lendvai Endre 1986, Bendik József

1987, Albert Sándor 1988, Cs. Jónás Erzsébet 1989, Heltai Pál 1992). A 80-as években szakmai fórumot jelentettek még az 1983-ban megalakuló Modern Filológiai Társaság Fordításelméleti Szakosztályának havi felolvasó ülései is.

A 90-es években a helyzet gyökeresen megváltozott. A FEFA támogatás révén egyre több magyar kutató jutott el nemzetközi fordítástudományi konferenciákra. Magyarországon megindult az évenként megrendezett országos alkalmazott nyelvészeti konferenciák sorozata mindig népes fordítástudományi szekcióval. Az MTA Alkalmazott Nyelvészeti Bizottságának Fordítástudományi Munkabizottsága két nemzetközi konferenciát rendezett Magyarországon a szakma legkiválóbb nemzetközi képviselői részvételével (1992, 1996). Az 1996-os második „*Transfere necesse est*” konferenciára megjelent a *Translation Studies in Hungary* tanulmánygyűjtemény, amely első ízben adott áttekintést angol nyelven a magyar fordítástudományról.

Minden tudomány fejlődésében fontos, hogy legyen olyan folyóirata, ahol az eredményeket rendszeresen lehet publikálni. Ezért jelentős mérföldkő, hogy 1999-ben a megindult a *Fordítástudomány* című tudományos folyóirat, amely magyar nyelven közöl tanulmányokat az írásbeli és szóbeli nyelvi közvetítés elmélete, gyakorlata és oktatása témaköréből, jelenleg az ötödik évfolyam első száma van nyomdában. A magyar fordítástudomány nemzetközi elismertségét jelzi, a 2000-ben az Akadémiai Kiadónál megindult angol nyelvű fordítástudományi folyóirat az *Across Languages and Cultures*.

A hazai fordítástudomány fejlődését sokáig hátráltatta, hogy nem volt önálló fordítástudományi doktori program, bár a Pécsi Tudományegyetem Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Programja lehetőséget adott a fordítástudományi értekezések megvédésére és habilitációs előadások megtartására (Szabari Krisztina 1998, Albert Sándor 1999, G. Láng Zsuzsa 2001, Pápai Vilma 2001, Dróth Júlia 2001, Heltai Pál 2002). Ezen a téren is kedvező változás történt: a 2003-2004-es tanévben az ELTE Nyelvtudományi Doktoriskolájának keretében végre megindul az önálló fordítástudományi doktori program.

5. Alkalmazott nyelvészet és fordítástudomány Miskolcon

Ígéretemhez híven, a magyarországi helyzet áttekintését a miskolci vonatkozásokkal fogom befejezni. A múlt század 70-es éveiben a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Nyelvi Intézete Gárdus János vezetésével nagy szerepet játszott a magyarországi alkalmazott nyelvészet megteremtésében.

Gárdus János kiváló szervező képessége nyilvánult meg a 70-es évektől kezdve két-három évente megrendezett alkalmazott nyelvészeti konferenciákban, és 1992-ben az Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék létrehozásában. Ennek a tanszéknek a vezetésére kaptam meghívást 1992-ben. Egy alkalmazott nyelvészeti tanszéknek sokféle profilja lehet a számítógépes nyelvésztől a pszicholingvisztikán keresztül a fordítástudományig, nekem az utóbbi volt a kutatási területem, kézenfekvő volt, hogy ez legyen a tanszék kutatási profilja.

Nagy örömmre szolgált, hogy a tanszék mindhárom alapító tagja Simigné Fenyő Sarolta, Dobos Csilla és Salánki Ágnes lelkesen csatlakozott elképzeléseimhez, és vállalták, hogy 1991-ben megjelent könyvemet, amely az indoeurópai nyelvekről magyarra való fordítás átváltási műveleteit dolgozta fel, már a következő tanévben tanítani fogják. Ez nagyon bátor vállalkozás volt, hiszen a frissen megjelent könyvet még soha senki nem tanította, és lelkes munkatársaimnak önállóan kellett kidolgozni az átváltási műveletek oktatásának módszertanát. Ezt olyan sikerrel végezték el, hogy hamarosan két közös könyvet írtunk a témából: Salánki Ágnessel közösen írtuk a *Német-magyar fordítástechnika* című könyvet, amely 1995-ben jelent meg a Nemzeti Tankönyvkiadónál, Simigné Fenyő Saroltával közösen írtuk az *Angol-magyar fordítástechnika* című könyvet, amely 1996-ban jelent meg ugyanott. Azóta mindkettő több kiadást ért meg.

A fordítás elméleti és gyakorlati kérdéseivel való foglalkozás más szempontból is hasznosnak bizonyult a tanszék számára: 1995-ben angol és német nyelvből önálló Fordítói Programot indítottunk, 2000-től pedig már akkreditált Társadalomtudományi és Gazdasági Szakfordító szakirányú továbbképzésként oktatjuk a fordítástechnikát angol és német nyelvű csoportoknak. A képzés népszerűségét jelzi, hogy a jelentkezők nagy száma miatt a 2003-2004-es tanévben két angol csoportot kellett indítanunk.

Szólni kell még az Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, illetve a Modern Filológiai Intézet tudományos folyóiratáról a *Modern Filológiai Közleményekről*, amely az irodalomtudomány, a nyelvtudomány és társtudományaik köréből közöl tanulmányokat. Mivel profilja jóval szélesebb, mint a *Fordítástudomány* című folyóiraté, itt tudunk lehetőséget nyújtani a hagyományos irodalomtudományi megközelítésű fordításelemzések számára.

Tisztelt Jubileumi Konferencia! A Bölcsészettudományi Kar tíz éves évfordulója egyben az Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék létrejöttének tíz éves

évfordulója is. Túlzás nélkül állíthatom, hogy nagyon sikeres tíz év van mögöttünk. Két szakot sikeresen akkreditáltattunk (társadalomtudományi és gazdasági szakfordítói szak, alkalmazott nyelvészeti szak), a tanszék minden oktatója megvédte PhD értekezését, létrehoztuk és rendszeresen megjelentetjük saját tudományos folyóiratunkat a *Modern Filológiai Közleményeket*, több országos és helyi konferenciát szerveztünk. A jövőről csak annyit, hogy 2005-ben remélhetőleg mi fogjuk megrendezni a XV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszust, ami azt jelenti, hogy 2005 tavaszán – akárcsak 1993-ban – újra több mint 400 hazai és külföldi nyelvész fog eljönni Miskolcra. Mindez arról tanúskodik, hogy az elmúlt tíz év alatt ez a hat főből álló tanszék kiváló csapatmunkát végzett. És végül engedjék meg, hogy felhasználjam ezt az ünnepi alkalmat arra, hogy most – tíz éves tanszékvezetői tevékenységem végén – megköszönjem munkatársaimnak dr. Simigné dr. Fenyő Saroltának, dr. Dobos Csillának, Csetnekiné dr. Bodnár Ildikónak, dr. Urbán Anikónak és Takács Zoltánnénak, azt kreatív és barátságos légkört, amely az elmúlt tíz évben a tanszéken körülvett, és amely minden szellemi tevékenység alapfeltétele.

Irodalom

- Aaltonen, S. 2000: *Time Sharing on Stage*, Joensuu: University Press
- Austermühl, F. 2001: *Electronic Tools for Translators*, Manchester: St. Jerome
- Baker, M. 1995: „Corpora in Translation Studies. An overview and suggestions for future research”, *Target* 7, 2. sz. 223-245. o.
- Bart I. – Rákos S. (szerk.) 1981: *A műfordítás ma*, Budapest: Gondolat
- Bell, R.T. 1992: *Translation and Translating. Theory and Practice*, London: Longman
- Brower, R. A. (ed.): *On Translation*, New York: OUP
- Catford, J. C. 1965: *A Linguistic Theory of Translation*, London: OUP
- Kabdebó L. et al. (szerk.) 1998: *A fordítás és intertextualitás alakzatai*, Budapest: Anonymus
- Fjodorov, A.V. 1953: *Vvegyenyije v tyeoriju perevoda*, Moszkva: Izd. lityeraturi na inosztrannih jazikah
- Freeland, J. – Patrick, D. 2003: *Language Rights and Language Survival*, Manchester: St. Jerome

- Gile, D. 1995: *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*, Amsterdam: Benjamins
- Hatim, B. – Mason, J. 1990: *Discourse and the Translator*, London: Longman
- Holmes, J. 1972: „The name and nature of Translation Studies”, *APPTS Series of the Translation Studies Section, Dept. of General Literary Studies*, Amsterdam: University Press
- Jones, R. (1988) 2003: *Conference Interpreting Explained*, Manchester: St. Jerome
- Klaudy K. – Salánki Á. 1995: *Német-magyar fordítástechnika*, Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Klaudy K. – Simigné Fenyő S. 1996: *Angol-magyar fordítástechnika* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Klaudy K. – Lambert, J. – Sohár A. (eds.) 1996: *Translation Studies in Hungary*, Budapest: Scholastica
- Krings, H. 1986: *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht*, Tübingen: Gunter Narr
- Lambert, J. 1996: „Translation and/as research for societies, in: Klaudy K., Lambert, J., and Sohár, A. (eds.), 11-26. o.
- Lambert, S. – Moser-Mercer, B. (eds.) 1994: *Bridging the Gap: Empirical Research in Simultaneous Interpretation*, Amsterdam: Benjamins
- Mounin, G. 1963: *Les problèmes théoriques de la traduction*, Paris: Gallimard
- Nida, E. 1964: *Toward a Science of Translating: with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: Brill
- Olohan, M. 2001 *Intercultural Faultlines*. Manchester: St. Jerome
- Reiss, K. 1971: *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*, München: Max Hueber
- Revzin, I. I. – Rozencvejk V. Ju. 1964: *Osznovi obscevo i masinnovo perevoda*, Moszkva: Vizsaja skola
- Snell-Hornby, M. 1988: *Translation Studies. An Integrated Approach*, Amsterdam: Benjamins
- Svejcer, A.D. 1988: *Teoriya perevoda. Status, problemi i aspekti*, Moscow: Nauka
- Toury, G. 1980: *In Search of a Theory of Translation*, Tel-Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics
- Upton, C-A. 2000: *Moving Target*, Manchester: St. Jerome

- Vinay, J.P. – Darbelnet, J. 1958: *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*, London–Toronto–Paris: Didier
- Wagner, E. – Bech, S. – Martinez, J. 2002: *Translating for European Union Institutions*, Manchester: St. Jerome
- Zanettin, F. 2003: *Corpora in Translator Education*, Manchester: St. Jerome